

Rijkswaterstaat
Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Project Afsluitdijk

Aandacht voor de natuur

Water. Wegen. Werken. Rijkswaterstaat.

Deze brochure beschrijft de relatie tussen project Afsluitdijk en de natuur.
Hoe houden we tijdens de werkzaamheden aan de dijk en in de definitieve
situatie rekening met de flora en fauna?

Project Afsluitdijk

Aandacht voor de natuur

De aanleg van de Afsluitdijk in 1932 is een huzarenstuk in onze strijd tegen het water. Tegelijk kunnen we het zien als de grootste ecologische ramp die ons land ooit trof. Want hoe indrukwekkend dit iconische en meer dan dertig kilometer lange bouwwerk ook is, het betekende het einde van de Zuiderzee, een unieke binnenzee met bijzondere flora en fauna. De geleidelijke overgang tussen rivier en zee teruggedrongen tot één lijn: een ultieme Mondriaan.

Hoe indrukwekkend het iconische en meer dan dertig kilometer lange bouwwerk ook is, het betekende het einde van de Zuiderzee, een unieke binnenzee met bijzondere flora en fauna.

Vanuit dit historisch bewustzijn is het logisch om de natuur een prominente plek te geven nu we de dijk een nieuwe jas aanmeten. Logisch, maar krijgen we dit ook voor elkaar? Als lid van het Kwaliteits-team van project Afsluitdijk, waarin ik in mijn rol toezie op behoud van plant en dier tijdens en na het werk aan de Afsluitdijk, ben ik

optimistisch. De Vismigratierivier verzacht de scheiding tussen de zoute Waddenzee en het zoete IJsselmeer. Op deze plek kunnen straks kwelders en rietmoerassen ontstaan, net als langs de volle lengte van de dijk. Bedongen is dat de kunstmatige lei- en strekdammen in de Waddenzee behouden blijven in een vorm waarin bijzondere planten als Zeekool, Zeevenkel en Zeebiet standhouden. En de aanland- en foerageerplekken voor zeehonden, zeevogels en de unieke lepelaarskolonie blijven bestaan. Dat betekent een open structuur en geen volledig dichte beschoeiing.

Aan de IJsselmeerkant van de dijk biedt de kilometerslange berm een thuis aan planten (met het daaraan verbonden dierenleven), die het in ons sterk bemeste land op veel plaatsen moeilijk hebben. We moeten ons sterk maken voor een grazige vegetatie die ook onderdak biedt aan allerlei kleine dieren op de dijk. De knooppunten Kornwerderzand en Breezanddijk ten slotte bieden volop kansen voor natuurontwikkeling, met duingraslanden en duinstruwelen als lonkend perspectief, natuurwaarden van Europees niveau: Natura 2000.

De bal ligt op de stip. Ik hoop dat we over enige jaren kunnen concluderen dat hij met overtuiging in de kruising is geschoten.

Joop Schaminée

*Kwaliteitsteam project Afsluitdijk
Hoogleraar in Systemecologie, Radboud Universiteit Nijmegen
en Wageningen Universiteit*

Versterking van de Afsluitdijk

De Afsluitdijk beschermt Nederland al ruim vijftientig jaar tegen de zee. Maar de dijk uit 1932 voldoet niet meer aan de huidige normen voor waterveiligheid. Daarom werkt Rijkswaterstaat aan de versterking van de Afsluitdijk. Tussen 2018 en 2022 verstevigen we de Afsluitdijk en versterken we de schut- en spuisluizen. Ook komen er krachtige pompen in het sluiscomplex bij Den Oever. Zo kunnen we meer overtollig water uit het IJsselmeer afvoeren naar de Waddenzee.

De Afsluitdijk is een natuurlijke leefomgeving van veel soorten planten en dieren en beschikt over een aantal ecologische kernkwaliteiten:

1. De Afsluitdijk vormt een ecologische verbingszone. Hoewel de Afsluitdijk zelf geen natuurgebied is, grenst hij aan twee Natura 2000-gebieden. Daarom beschouwen we de Afsluitdijk niet 'slechts' als een steenverharding, maar als onderdeel van een groter ecologisch systeem.
2. De Afsluitdijk biedt spontane natuur op een kunstmatige structuur. Het natuurvriendelijke karakter van het dijkprofiel, de open structuur van stortsteen en basalt en grote oppervlaktes grasland bevorderen deze ontwikkeling.
3. De Afsluitdijk brengt luwte in een dynamisch milieu waar weer en wind vrij spel hebben.

An aerial photograph of a coastal area. On the left, a multi-lane road runs parallel to a grassy embankment. In the center, there are several buildings, including a prominent blue one, and a tall antenna tower. The right side of the image shows a body of water with a yellow buoy. The sky is clear and blue.

...met aandacht voor de natuur

In de plannen voor de versterking van de Afsluitdijk respecteren we deze bijzondere kwaliteiten. Daarnaast bepaalt de Wet natuurbescherming dat we rekening moeten houden met beschermde soorten en Natura 2000-gebieden. Zowel tijdens de renovatiewerkzaamheden als in de nieuwe situatie, wanneer de Afsluitdijk klaar is. In deze brochure laten we zien om welke soorten het gaat en welke maatregelen we hiervoor treffen.

Natura 2000

Natura 2000 is een samenhangend Europees netwerk van gebieden die zijn aangewezen onder de Wet natuurbescherming ter voldoening aan afspraken die juridisch zijn vastgelegd in de EU Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn. De gebieden bevatten onvervangbare hoge natuurwaarden van internationale betekenis en leveren een grote bijdrage aan het streven de biodiversiteit te behouden en te herstellen. Waddenzee en IJsselmeer zijn beide Natura 2000-gebieden voor veel unieke natuurwaarden onder beide richtlijnen. De Afsluitdijk ligt hier tussenin.

[Lees verder →](#)

‘Het is bijzonder om als adviseur ecologie en natuurwetgeving een rol te spelen bij zo’n groot project waarin techniek en natuur samenkomen. Ik bekijk vooral hoe de techniek die nodig is om de Afsluitdijk op te knappen kan worden ingezet met oog voor de natuur en zonder de Wet natuurbescherming te overtreden. Die inzet heeft ertoe geleid dat inmiddels alle benodigde natuurvergunningen zijn verkregen en dat er ook vanuit natuur contracteisen voor de aannemer zijn opgesteld. De aannemers kunnen dus goed voorbereid aan de slag.’

Ik kijk uit naar een prachtig opgeknapte Afsluitdijk, straks in 2022. En ook naar de planten en dieren die in de uiteindelijke situatie een nieuw leefgebied vinden. Ik vertrouw erop dat dat gebeurt, dan ben ik in mijn opdracht geslaagd.’

Sophie Lauwaars

*Senior adviseur eco-engineering, natuurwetgeving
Rijkswaterstaat*

Natuurbescherming

De werkzaamheden voor het versterken van de Afsluitdijk vinden plaats in de directe omgeving van de Waddenzee en het IJsselmeer. Dat kan effect hebben op beschermde dieren en planten. Rijkswaterstaat is al in een vroeg stadium gestart met het aanvragen van de natuurvergunningen voor alle werkzaamheden die negatieve effecten kunnen hebben op de beschermde natuur. Begin 2016 zijn deze vergunningen verleend door het ministerie van Economische Zaken, vanuit het standpunt dat er geen aantasting zal optreden van de natuurlijke kenmerken van de betrokken Natura 2000-gebieden Waddenzee en IJsselmeer.

In de vergunningen zijn speciale voorschriften en beperkingen opgenomen, bijvoorbeeld ter bescherming van de **meervleermuis**. Ook is het verboden de voortplantings-, rust- of verblijfplaatsen te verstoren van de **gewone zeehond**, de **grijze zeehond** en de **steenmarter**. Allemaal beschermde diersoorten die voorkomen in het gebied op of bij de Afsluitdijk. Er zijn geen speciale voorwaarden gesteld voor planten.

Wet natuurbescherming

Sinds 1 januari 2017 vervangt de Wet natuurbescherming deze drie wetten:

1. Natuurbeschermingswet 1998
2. Flora- en Faunawet
3. Boswet

Door te werken met één wet wordt de natuurwetgeving overzichtelijker.

Lepelaars op de Banaan

Niet alleen de Afsluitdijk zelf, ook de bijbehorende lei- en strekdammen worden versterkt. De leidam bij Den Oever, zo'n zevenhonderd meter lang en vier meter breed, krijgt over de hele lengte nieuwe bekleding. Dit heeft gevolgen voor de kolonie lepelaars die er broedt.

Lepelaarkolonie

Op de leidam bij Den Oever – door zijn kromme vorm de 'Banaan' genoemd – is een broedkolonie lepelaars gevestigd van ruim honderd nesten. De kolonie heeft een ecologische relatie met de Waddenzee. Ze vinden daar voedsel in overvloed. Garnalen in het zoute water. En stekelbaars, waterinsecten en libellenlarven in het zoete water van het IJsselmeer. Bovendien biedt de leidam ideale omstandigheden voor het bouwen van nesten en het grootbrengen van jongen. Voor roofdieren als vossen, maar ook voor katten of honden, is de afgelegen dam onbereikbaar. Mensen kunnen er evenmin aan wal. Zo broeden de lepelaars in alle rust en veiligheid. En is er altijd voldoende voedsel dicht bij de broedplaats.

In 2008 waren er 16 nesten en sinds 2010 broeden er rond de 100 lepelaarsparen.

De eerste broedparen zijn op de Banaan gespot in 2006. In 2008 waren er zestien nesten en sinds 2010 broeden er rond de honderd lepelaarsparen op de leidam. Ieder jaar in maart arriveren de eerste vogels vanuit Zuid-Europa en Mauritanië. Eind september vliegen de laatste vogels terug naar hun overwinteringsgebieden in het zuiden. Tijdens de trek gaat ongeveer zestig procent van de jongen dood door jacht, roof, uitputting en vooral door hoogspanningskabels.

Rijkswaterstaat en de lepelaar

Rijkswaterstaat heeft voor het werken aan de leidam contract-eisen opgesteld die rekening houden met de lepelaarkolonie.

- De werkzaamheden vinden niet plaats tijdens het seizoen waarin de lepelaars zich op de dam vestigen en daar broeden.
- De top laag op de kruin en de bovenste delen van het talud bestaan uit een steensoort met een open structuur voor terugkerende vegetatie.
- Tussen de stenen op de kruin wordt – om het broedgebied na de werkzaamheden weer te herstellen – over de hele lengte van de leidam vegetatie aangebracht van gebiedseigen soorten, zoals zeealsem.

*Lees het interview over de lepelaars
met Leon Kelder van Staatsbosbeheer →*

‘Er zijn diverse mogelijkheden voor het behoud van de lepelaar op de dam bij Den Oever.’

Bekijk de locatie van de lepelaars op de kaart in het omslag

‘Deze kolonie lepelaars bij Den Oever is uniek. In Zuid-Europa maken lepelaars hun nesten hoog in de bomen. Maar hier in Den Oever liggen de nesten gewoon op de grond, bovenop de dam. Die overigens niet het hele jaar door kaal is. Hij is sinds de aanleg flink verruwd door wind en weer. Er is vegetatie ontstaan. In de zomermaanden groeit hier van alles. En dát vinden lepelaars prettig.

Het is geweldig om zo’n kolonie hier te hebben. De vogel spreekt bij veel mensen tot de verbeelding. Met die spierwitte veren, fantastische kuif en zwarte lepelvormige snavel. Vanuit Den Oever gaan vaar-excursies de Waddenzee op. Na de zeehond is de Banaan met de lepelaarkolonie een belangrijk vaardoel geworden. Op gepaste afstand kun je genieten van deze sierlijke vogels.

Omdat de renovatie van de Afsluitdijk negatief kan uitpakken voor de broedkolonie, heeft de werkgroep Lepelaar Nederland contact gezocht met Rijkswaterstaat en een aantal adviezen meegegeven. Knip de renovatie van de Banaan in tweeën. Doe eerst de ene helft van de dam, dan – een paar jaar later – de andere. Kostentechnisch is dat echter niet haalbaar. Maar er zijn meer mogelijkheden voor het behoud van de lepelaar op deze dam. Er moet vegetatie zijn, anders kan hij niet broeden. Hijs die dam dus niet in bekleding waarop zaden niet kunnen hechten. Maar zorg voor een open structuur, in elk geval op de bovenkant van de dijk. En zaai daar gebiedseigen planten. Dan is de kans op terugkerende vegetatie én terugkerende lepelaars het grootst.’

Leon Kelder

boswachter ecologie, Staatsbosbeheer

Rust voor vogels, ruimte voor mensen

Staatsbosbeheer is een van de partners van het project 'Rust voor vogels, ruimte voor mensen' van Vogelbescherming Nederland. Dit project werkt de komende jaren aan verbetering van de omstandigheden voor broedende, rustende en foeragerende vogels in het waddengebied. Naast het creëren van nieuwe broedplaatsen en hoog-watervluchtplaatsen wil het project bezoekers meer van de wadvogels laten genieten door interactieve voorlichting en het inrichten van nieuwe vogelkijkplekken. De leidam bij Den Oever is onderdeel van het project.

www.rustvoorvogelsruimtevoormensen.nl

Steenmarter in de Kazematten

Bij het spuicomplex bij Den Oever komen grote pompen om overtollig water uit het IJsselmeer naar de Waddenzee af te voeren. Tijdens de (hei) werkzaamheden is de kans groot dat het leefgebied van de steenmarter wordt verstoord.

Steenmarter gespot

Het is waarschijnlijk dat een steenmarter vanuit Friesland de Afsluitdijk heeft bereikt. Tijdens inspecties van de kazematten zijn sporen gevonden van een steenmarter. Bij Kornwerderzand zijn prooiresten aangetroffen. Bij twee kazematten bij Den Oever uitwerpselen en braakresten. Met een bewegingsgevoelige camera is in een kazemat op de Robbenplaat daadwerkelijk een steenmarter gespot. De marter is diverse keren en in verschillende maanden op de camera te zien. Dit duidt op een vaste verblijfplaats en misschien ook een voortplantingsplek. Bewijzen van een nest of jonge steenmarters zijn (nog) niet gevonden. Omdat steenmarters vaak meerdere schuilplekken gebruiken, is het aannemelijk dat verschillende kazematten op de Robbenplaat aan weerszijden van de A7 onderdeel zijn van het territorium van de steenmarter.

Tijdens de werkzaamheden aan het spuicomplex worden de kazematten tijdelijk afgesloten. Hiermee gaat de vaste verblijfplaats van de marter tijdelijk verloren.

Bij Kornwerderzand zijn prooiresten aangetroffen, bij Den Oever uitwerpselen en braakresten.

Rijkswaterstaat en de steenmarter

In de ontheffing voor de Flora- en faunawet zijn voor de werkzaamheden waarbij kazematten worden verstoord of aangetast voorwaarden opgesteld die rekening houden met de steenmarter:

- Voordat het voortplantingsseizoen van de steenmarter (1 maart - 1 augustus) begint, worden de kazematten waar steenmarters verblijven daarvoor ongeschikt en ontoegankelijk gemaakt. Er zijn voor de steenmarter voldoende alternatieve rust- en verblijfplaatsen in de omgeving.
- De kazematten die niet compleet worden aangeaard gaan na afronding van de werkzaamheden weer open, zodat de steenmarter zijn oude leefgebied kan innemen.

Bekijk de locatie van de steenmarter op de kaart in het omslag

Vleermuizen op doorreis

De Afsluitdijk krijgt nieuwe buitenbekleding die zó sterk is dat deze een zware storm kan doorstaan. Tijdens de renovatie verdwijnt de huidige vegetatie op het talud van de dijk. Dit heeft gevolgen voor de vleermuizen op en rond de dijk.

Ruige dwergvleermuis

De Afsluitdijk is een populaire plek voor vleermuizen. Dat is bijzonder, want vleermuizen houden in de regel niet van open en winderig gebied. De Afsluitdijk ligt echter precies op de route van de ruige dwergvleermuizen, die vanuit de Baltische staten en Scandinavië naar Nederland trekken. Zij migreren vooral langs de kust en zien de Afsluitdijk als 'kustlijn'. Het is een snelle en veilige route van Friesland naar Noord-Holland. En omdat er op en rond de dijk grote aantallen muggen voorkomen, is er altijd voldoende voedsel. In het voor- en najaar is de Afsluitdijk dus een geliefde rust- of foerageerplek voor vleermuizen. Ze passeren hier soms met wel honderden tegelijk.

Rond de Afsluitdijk komen nog meer soorten migrerende vleermuizen voor, zoals de meervleermuis, de tweekleurige vleermuis en de rosse vleermuis.

Als openbare en terreinverlichting op de Afsluitdijk wordt vleermuisvriendelijke verlichting aangebracht.

Rijkswaterstaat en de vleermuis

In de vergunning voor de Natuurbeschermingswet zijn voorwaarden opgenomen voor de vleermuizen:

- In de maanden maart/april en augustus/september mag tussen zonsondergang en zonsopgang geen kunstlicht aan. Werkverlichting mag in deze periode uitsluitend de werklocatie verlichten. Lichtuitstraling naar de omgeving moet worden voorkomen.
- Verlichting op schepen, voertuigen en de werklocaties mag alleen aan als dit noodzakelijk is voor het veilig uitvoeren van werk en transport.
- Lichtuitstraling naar Natura 2000-gebieden moet zoveel mogelijk worden voorkomen.

- Als openbare- en terreinverlichting op de Afsluitdijk wordt vleermuisvriendelijke verlichting aangebracht.
- De sluiscomplexen bij Den Oever en Kornwerderzand en de nieuwe pompen in het spuicomples bij Den Oever mogen bij gebruik niet leiden tot een toename in licht en geluid die de meervleermuis kan verstoren.

Lees het interview over de vleermuizen met Bob Jonge Poerink en Jasja Dekker van The Fieldwork Company →

‘De Afsluitdijk is niet alleen een soort snelweg voor vleermuizen, het is ook een prima foerageergebied.’

Bekijk de vleermuizenroute op de kaart in het omslag

‘We weten eigenlijk pas de laatste decennia dat vleermuizen, net als vogels, migreren. Ringonderzoek wijst uit dat die fragiele beestjes afstanden afleggen van wel tweeduizend kilometer. Een risicovolle onderneming. Juist daarom is het van belang om die vleermuistrek mee te nemen in de natuurbeschermingsmaatregelen tijdens het werken aan de Afsluitdijk.

Wij zijn zelf naar Rijkswaterstaat gestapt. Ecologen willen graag dat met alle bij de Afsluitdijk voorkomende vleermuizen rekening wordt gehouden. Dus onderzoeken we waar ze precies verblijven, hoe ze vliegen en wat ze eten. We hebben vleermuiskasten opgehangen bij Kornwerderzand en Breezanddijk. In de buurt van het Monument op de Afsluitdijk staat een paal met een batdetector. Die monitort iedere nacht langs vliegende vleermuizen. En het is druk. De Afsluitdijk is niet alleen een soort snelweg voor de vleermuizen, het is ook een

prima foerageergebied. Op sommige ruige stukken langs het talud staan rozenbottelstruiken. Die trekken enorme zwermen dansmuggen aan – vleermuizen zijn daar gek op. Eén vleermuis pakt al snel een paar duizend muggen per nacht. Daar voeden ze zich mee voordat ze aan hun lange tocht beginnen.

Van levensbelang dus, die dijkvegetatie. Ook omdat het de beestjes weghoudt bij de A7, waar ze verkeersslachtoffer kunnen worden. Wij hebben daarom geadviseerd om straks op diverse locaties op de dijk vegetatie terug te plaatsen.’

Bob Jonge Poerink
ecoloog/onderzoeker,
The Fieldwork Company

Jasja Dekker
dierecoloog

The Fieldwork Company

The Fieldwork Company doet al enige jaren onderzoek naar vleermuizen op de Afsluitdijk. Het bedrijf is gespecialiseerd in het verzamelen van gegevens voor ecologisch onderzoek. The Fieldwork Company doet dit vooral door veelvuldig te meten met technologische middelen als camera's, recorders, drones en telemetrie. Op de Afsluitdijk was er al jaren een vermoeden dat er veel vleermuizen waren. Metingen hebben dit inmiddels bevestigd.
www.fieldworkcompany.nl

Zeehonden in de Waddenzee

Zeehonden zijn gevoelig voor verstoring door geluid. Geluid kan tot een afstand van tien kilometer nog leiden tot verstoringen.

Grijze en gewone zeehond

In het Waddengebied leven grijze en gewone zeehonden. In de omgeving van de Afsluitdijk hebben ze ligplaatsen ter hoogte van de sluiscomplexen van Den Oever en Kornwerderzand. Bij laagwater gebruiken ze de droogvallende slik- en zandplaten tijdens de verharingsperiode en om hun jongen te baren en te zogen. Het water rond de zandplaten dient als aanzwemroute en biedt voedsel in overvloed.

Werkzaamheden kunnen de voortplantings-, rust- en foerageerplaatsen van de gewone zeehond en de grijze zeehond verstoren. De zeehonden zullen vermoedelijk hun huidige verblijfplaatsen verlaten en een alternatief zoeken.

Beide soorten zeehonden zullen in de omgeving van de Afsluitdijk aanwezig blijven. Want er is voldoende geschikt leef-, doortrek- en foerageergebied beschikbaar in het aangrenzende gebied. Na afronding van de werkzaamheden kunnen de grijze en gewone zeehond weer volledig gebruikmaken van hun leefgebied.

Een 'soft start' geeft zeehonden de mogelijkheid het gebied rustig verlaten.

Rijkswaterstaat en de zeehond

In de ontheffing voor de Flora- en faunawet zijn voor de heiwerkzaamheden aan de Afsluitdijk voorwaarden opgesteld die rekening houden met de zeehonden. Op deze manier voorkomen we zoveel mogelijk dat er negatieve effecten zijn voor de zeehonden.

- Tijdens de voortplantingsperiode in de maanden juni, juli en augustus mogen geen heiwerkzaamheden worden opgestart. Heiwerkzaamheden die in april/mei worden opgestart, mogen tijdens de voortplantingsperiode niet langer dan vijf dagen worden onderbroken.

- Heiwerkzaamheden worden altijd opgestart met een laag vermogen dat geleidelijk toeneemt en pas na vijftien minuten de volledige sterkte bereikt. Deze 'soft start' geeft zeehonden de mogelijkheid het gebied rond de heillocatie rustig te verlaten.
- Het geluidsniveau boven water van maximaal 60db mag niet verder reiken dan vijfhonderd meter.

Bekijk de locatie van de zeehond op de kaart in het omslag

Trekvissen tussen zout en zoet

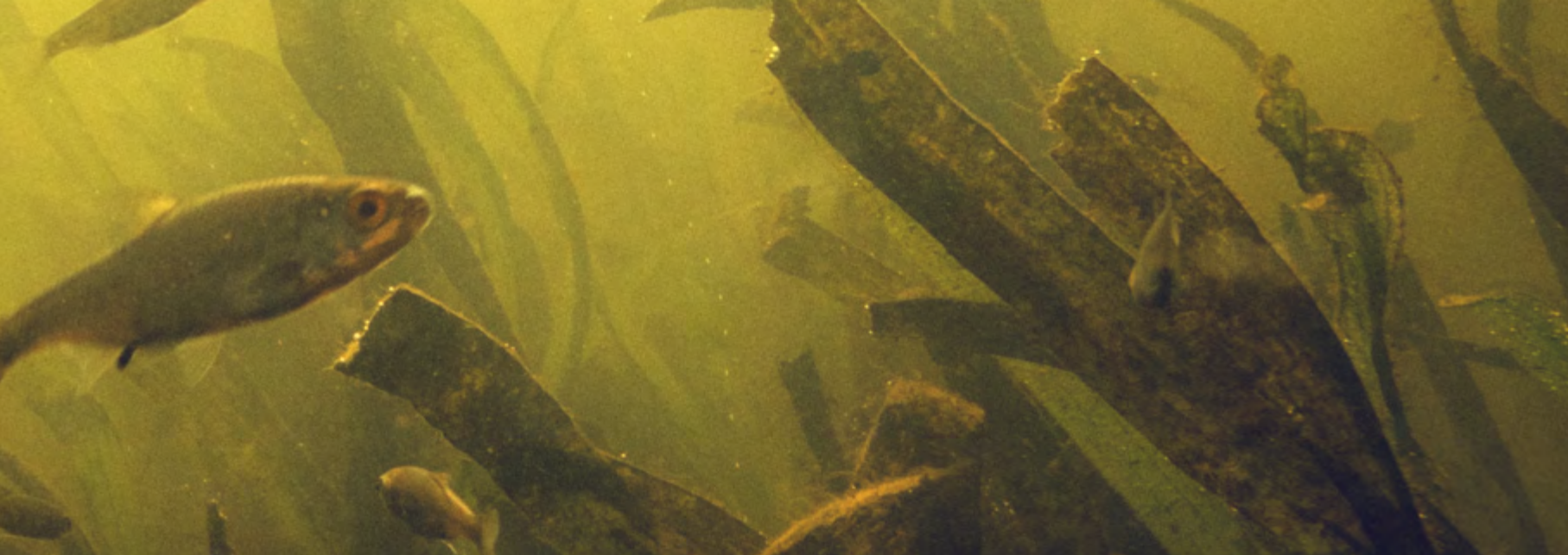
De Afsluitdijk is een grote barrière voor vissen die van zout naar zoet trekken en andersom. Daarom voert Rijkswaterstaat visvriendelijk spui- en schutsluisbeheer uit. Ook ligt bij Den Oever een vispassage. Regionaal samenwerkingsverband De Nieuwe Afsluitdijk legt de Vismigratierivier Afsluitdijk aan bij Kornwerderzand. Rijkswaterstaat legt hiervoor het gat in de dijk aan.

Vismigratie

Toen in 1932 de Afsluitdijk werd aangelegd, had dit grote gevolgen voor de vis. Trekvissen kunnen alleen overleven als zij van zout naar zoet water (of andersom) kunnen trekken om hun eitjes te leggen en de jongen te laten opgroeien. Door de scheiding tussen zee en IJsselmeer verdween de geleidelijke overgang van zoet naar zout en werden vissen in hun trek belemmerd. De visstand veranderde daardoor sterk. Rijkswaterstaat heeft de afgelopen jaren de verbinding tussen zout en zoet al voor een deel hersteld, onder andere door een vispassage aan te leggen in Den Oever en door visvriendelijk sluisbeheer.

De vier kilometer lange Vismigratierivier, die straks bij Kornwerderzand door de Afsluitdijk kronkelt, is het slotstuk van de maatregelen om de Afsluitdijk weer open te zetten voor vis. Trekvissen

die straks via de Vismigratierivier pendelen tussen IJsselmeer en Waddenzee zijn onder andere de aal/paling, zalm, stekelbaars, spiering, zeeprik, steur en zeeforel. Zoetwatervissen die onvrijwillig in zee terecht zijn gekomen via de spuisluizen, kunnen terugkeren via de Vismigratierivier. En zoutwatervissen als de haring en zeebaars gebruiken de Vismigratierivier als foerageergebied. Overigens profiteren straks niet alleen vissen van de nieuwe doorgang. Ook voor vogels wordt het een aantrekkelijk natuurgebied.

*Trekvissen kunnen alleen overleven
als zij van zout naar zoet water
(en andersom) kunnen zwemmen.*

Rijkswaterstaat en trekvissen

Rijkswaterstaat heeft voor de werkzaamheden voorwaarden opgesteld die rekening houden met de trekvissen:

- Geluidsbelasting door werkzaamheden wordt zoveel mogelijk beperkt.
- Bij Den Oever en bij Kornwerderzand blijft tijdens de werkzaamheden altijd een mogelijkheid over voor vismigratie, via de vispassage, de schutsluis of het spuicomples.
- De nieuwe pompen bij Den Oever krijgen de beste op de markt verkrijgbare techniek met betrekking tot visveiligheid.

*Lees het interview over de Vismigratierivier
met Meinard Bos van De Nieuwe Afsluitdijk →*

‘Met de Afsluitdijk brachten we schade toe aan de visstand. Schade die we, met diezelfde Afsluitdijk, nu weer kunnen herstellen.’

Bekijk de locatie van de vispassage en de Vismigratierivier op de kaart in het omslag

‘Het idee van een Vismigratierivier is revolutionair. Zo kunnen we trekvissen weer de doorgang door de Afsluitdijk bieden die zij nodig hebben om te kunnen paaien. Ten tijde van de Zuiderzee was er een natuurlijke, brakke overgang van zout naar zoet water. Die verdween abrupt met de aanleg van de Afsluitdijk. Trekvissen konden niet meer migreren. We brachten schade toe aan de visstand. Schade die we, met diezelfde Afsluitdijk, nu weer kunnen herstellen. De grootschalige uitvoering van de werkzaamheden biedt immers ook kansen voor nieuwe projecten.

De Vismigratierivier Afsluitdijk is daar één van. Regionale partijen in Noord-Holland en Friesland hebben de afgelopen jaren keihard gewerkt om de plannen voor de Vismigratierivier onderdeel te maken van de renovatieplannen van de rijksoverheid. Dat dat is gelukt is fantastisch. De Vismigratierivier komt er: in 2023 is hij klaar. Dan

laten we de rivier kunstmatig twee keer per dag ‘heen en weer spoelen’. Bij eb kunnen vissen die vanuit zee komen en tegen de stroom in zwemmen, doorsteken naar het IJsselmeer. Andere vissen en larven liften juist mee als de rivier bij vloed de andere kant op spoelt. Spannend is hoe snel de trekvissen in de Waddenzee de opening richting IJsselmeer kunnen vinden. Dat gaan we meten. De rivier is ook leerproject. We gaan het beheer optimaliseren: goed kijken wat er gebeurt, leren van nieuwe situaties en we maken aanpassingen waar nodig. Ook dat is vooraf in de plannen meegenomen. We kunnen de rivier aanpassen aan de migratie van de trekvissen. Het hele concept is bedacht vanuit de vis. Wat heeft die nodig om te overleven? De vis staat centraal. Dat maakt dit project uniek.’

Meinard Bos
projectmanager DNA, provincie Fryslân

De Nieuwe Afsluitdijk (DNA)

De Nieuwe Afsluitdijk is het regionale samenwerkingsverband van de provincies Noord-Holland en Fryslân en de gemeenten Hollands Kroon, Súdwest-Fryslân en Harlingen. Samen ontwikkelen zij tal van nieuwe projecten en initiatieven. DNA wil dat de Afsluitdijk een voorbeeld wordt van duurzame innovatie op het gebied van Energie & Water, Natuur & Water en Economie & Water.

Rijkswaterstaat houdt tijdens de renovatie van de Afsluitdijk actief rekening met de aanwezige natuur en ecologische systemen op en rond de dijk. We willen hierbij niet voorbijgaan aan de kritische geluiden die zijn geuit. It Fryske Gea bijvoorbeeld vroeg mede namens Vogelbescherming Nederland om enkele aanpassingen in de verleende Natuurbeschermingswetvergunning.

Zorgen

It Fryske Gea gaf, samen met Vogelbescherming Nederland, drie punten van zorg aan:

1. De kans op hoog water en overstroming van vogelnesten in het IJsselmeer neemt toe, omdat de spuien gedeeltelijk dicht moeten in het broedseizoen.
2. De bekleding van de dijk moet zo goed mogelijk geschikt gemaakt worden voor vogels en begroeiing van planten en wieren.
3. De werkzaamheden aan de Afsluitdijk moeten bekeken worden in samenhang met andere werkzaamheden rond het IJsselmeer, zoals de aanleg van natuurvriendelijke oevers voor de Kaderrichtlijn Water.

‘Laten we vooropstellen dat we blij zijn met de Vismigratierivier, waaraan Rijkswaterstaat actief meewerkt. De gevolgen voor broedende en foeragerende vogels tijdens het werk aan de Afsluitdijk zijn echter ingrijpend. Dat geldt ook voor de vegetatie op de dijk en voor het onderwaterleven aan de Waddenkant. We zullen moeten bezien of en in welke vorm dat herstelt. Om te voorkomen dat die ingrijpende effecten worden onderschat, hebben wij onze zorgen geuit. En Rijkswaterstaat heeft daar zeker aandacht aan besteed. In diverse bijeenkomsten is er uitgebreid over gesproken.

De belangen van veiligheid en mobiliteit rond de Afsluitdijk zijn zo groot, dat de speelruimte beperkt is om iets te doen met onze zorgen en de kansen die we signaleren. In projecten die volgen op het project aan de Afsluitdijk, zoals ‘koppelkansen Friese IJsselmeerkust’ en de ‘Agenda IJsselmeergebied 2050’, zien we een grote inspanning van Rijkswaterstaat om de natuur in het IJsselmeer te helpen herstellen. Dit compenseert de natuurschade die door de renovatie van de Afsluitdijk kan ontstaan meer dan voldoende. Een groot winstpunt voor ons in het project Afsluitdijk zelf is dat de bekleding van de dijk in elk

Rijkswaterstaat en It Fryske Gea

Rijkswaterstaat organiseerde diverse informatiebijeenkomsten om de zorgen te bespreken en vragen op te halen. Ecologen brachten de kansen en risico's voor natuur in kaart en gaven aan daar wel of niet iets mee te kunnen doen. Met onderstaande uitkomsten als resultaat:

- Het risico op verhoogde overstromingsrisico's van nesten in het broedseizoen is verminderd.
- De bekleding van de dijk wordt niet in asfalt gegoten, wat kansen biedt voor nieuwe begroeiing na versterking van de Afsluitdijk.
- Binnen het project Afsluitdijk is geen ruimte om iets extra's te doen voor planten, wieren en vissen die nu leven aan de teen van de dijk en om de (Kaderrichtlijn Water)opgave voor meer natuurvriendelijke oevers van het IJsselmeer te koppelen aan de renovatie van de Afsluitdijk.

geval niet in asfalt wordt gegoten. Dat zou het slechtst mogelijke scenario zijn voor nieuwe begroeiing na versterking van de Afsluitdijk. In de voorschriften van de Natuurbeschermingswetvergunning is hiervoor nu een maatregel opgenomen.’

Chris Bakker

Hoofd Natuurkwaliteit, It Fryske Gea

It Fryske Gea

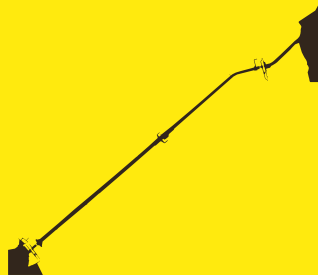
It Fryske Gea is de provinciale vereniging voor natuurbescherming in Fryslân. De vereniging beheert onder andere buitendijkse natuur langs de Friese IJsselmeerkust.

De Afsluitdijk Feiten en cijfers

De Afsluitdijk

sinds 1932

biedt de Afsluitdijk Nederland
bescherming tegen de zee.

Lepelaars

100 nesten

op de leidam bij Den Oever,
door zijn kromme vorm de
'Banaan' genoemd.

Vleermuizen

4 maanden

per jaar tussen zonsondergang
en zonsopgang mag er niet
gewerkt worden met kunstlicht.

Zeehonden

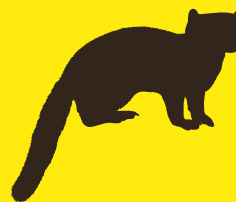

2,5 kilometer

van de Afsluitdijk (ter hoogte
van Kornwerderzand)
en rond de sluizen hebben
zeehonden ligplaatsen.

Steenmarters

01/03 - 01/08

is het voortplantingsseizoen
van de steenmarter.

Trekvissen

in 2023

is de Vismigratierivier klaar.
Dan laten we de rivier
kunstmatig twee keer per dag
'heen en weer spoelen'.

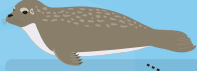

Friesland

A7

Waddenzee

ligplaatsen zeehonden

Afsluitdijk Wadden Center (2018)

Vismigratierivier

Lorentzsluizen

kazematten

Kornwerderzand

verblijfplaats steenmarter

vleermuizen-route

Breezanddijk

Afsluitdijk

IJsselmeer

ligplaatsen zeehonden

lepelaars op 'de Banaan'

Het Monument

kazematten

verblijfplaats steenmarter

Den Oever

A7

Stevinsluizen

vispassage

Noord-Holland

Dit is een uitgave van

Rijkswaterstaat

www.deafsluitdijk.nl
0800 - 8002

juli 2017 | MN0717MC17